

OSVRT ODSJEKA ZA POVIJEST FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU NA ODLUKU O DONOŠENJU KURIKULA OPĆEOBRAZOVNIH PREDMETA U SREDNJIM STRUKOVNIM ŠKOLAMA

Ministarstvo znanosti i obrazovanja je u siječnju 2024. godine stavilo na javno savjetovanje *Odluku o donošenju strukovnog kurikuluma za stjecanje kvalifikacije tehničar/tehničarka za 3D tehnologije* u obrazovnom sektoru *Strojarstvo, brodogradnja i metalurgija*. Sastavni dio te Odluke bio je i kurikulum za stjecanje kvalifikacije *tehničar/tehničarka za 3D tehnologije* u kojemu su bili obuhvaćeni i kurikulumi općeobrazovnih predmeta. Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu reagirao je svojim komentarom, kako na status općeobrazovnih predmeta, tako i na kurikulum nastavnoga predmeta Povijesti, a njegovu reakciju poduprli su odsjeci za povijest Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Rijeci. Napominjemo da dosad nije objavljen izvještaj o provedenom javnom savjetovanju, iako je njegova objava bila najavljena za 22. ožujka 2024.

U svibnju 2024. godine na javno je savjetovanje stavljena nova *Odluka o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta u srednjim strukovnim školama na razinama 4.1. i 4.2.* U toj su Odluci izdvojeni kurikulumi za Hrvatski jezik, Matematiku, strane jezike, Tjelesnu i zdravstvenu kulturu, Povijest, Geografiju te izborni predmet Vjeronauk/Etiku. Odabir općeobrazovnih predmeta, njihova satnica te kurikulum povijesti ostali su nepromijenjeni u odnosu na tekst objavljen u siječnju 2024. u okviru kurikulumu za stjecanje kvalifikacije *tehničar/tehničarka za 3D tehnologije*. No, istog je dana na javno savjetovanje stavljena i *Odluka o donošenju modula općeobrazovnih predmeta u srednjim strukovnim školama na razinama 4.1 i 4.2*, a potom i više desetaka strukovnih kurikulumu za stjecanje kvalifikacija na razinama 4.2, 4.1 i 3. S obzirom na to, stavljamo na javno savjetovanje dorađenu verziju komentara, primjedbi i preporuka za izmjene i dorade koje je Odsjek za povijest dostavio u siječnju 2024. godine. U nastavku, donosimo osvrt na obavezni dio (*Odluka o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta*), no nužno je referirati i na izborni dio (*Odluka o donošenju modula općeobrazovnih predmeta*) jer je procjenu općeobrazovne komponente u strukovnom obrazovanju moguće dati tek analizom oba dijela. Na module općeobrazovnih predmeta detaljnije ćemo se osvrnuti i na javnom savjetovanju za tu odluku.

Opći komentari

Opći komentari odnose se na sve kurikulume strukovnog obrazovanja koji su dosad stavljeni na javno savjetovanje – *Odluku o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta u srednjim strukovnim školama na razinama 4.1. i 4.2*, *Odluku o donošenju modula općeobrazovnih predmeta u srednjim strukovnim školama na razinama 4.1 i 4.2* te na sve odluke o uvođenju strukovnih kurikula za stjecanje pojedinih kvalifikacija na razinama 4., 4.2 i 3 koje su stavljene na javno savjetovanje od siječnja do svibnja 2024. godine.

Kao prvo, **želimo izraziti zabrinutost zbog načina na koji se provodi javno savjetovanje u postupku reforme strukovnog školstva.** U samo nekoliko dana **na javno je savjetovanje stavljen golem broj dokumenata** (odluka o općeobrazovnim kurikulumima, modulima općeobrazovnih predmeta, strukovnih kurikula), a sva ta savjetovanja završavaju otprilike u isto vrijeme. **S obzirom na količinu dokumenata, rok za davanje komentara je iznimno kratak**, tim više što je bez uvida u sve te strukovne kurikulume (njih stotinjak) nemoguće imati cjelovitu sliku o učinku odluka o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta

i modula općeobrazovnih predmeta. Nadalje, **zakazao je i sustav obavještanja zainteresirane javnosti** jer, suprotno dosadašnjoj praksi, na email adrese stigle su obavijesti tek o manjem broju novootvorenih javnih savjetovanja. Konačno, **nije jasno zbog čega su moduli općeobrazovnih predmeta stavljeni na javno savjetovanje istovremeno sa strukovnim kurikulumima za pojedina zanimanja u kojima su već odabrani kako strukovni tako općeobrazovni moduli o kojima se javnost tek treba očitovati.** Ovime se isključuje mogućnost promjena u Odluci o donošenju modula općeobrazovnih predmeta u postupku javnog savjetovanja.

Drugo, kurikulumi koji su stavljeni na javno savjetovanje iznimno su nepregledni, što zbog broja stranica, što zbog grafičkog oblikovanja dokumenata. Primjerice, dokument koji sadrži kurikule općeobrazovnih predmeta ima više od 500 stranica, dokument s modulima općeobrazovnih predmeta više od 900 stranica, a svaki pojedini strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacija za određena zanimanja ima više stotina stranica. Broj stranica, nedefinirani i međusobno preklapajući ključni termini te – paradoksalno – nedostatne informacije usprkos veličini samih dokumenta, čine kurikularne dokumente neprohodnima, iako bi oni trebali biti pristupačni ne samo stručnjacima već i široj zainteresiranoj javnosti.

Posebice su problematični sljedeći segmenti:

1. **Trenutačno ne postoji dokument na javnom savjetovanju u kojemu bi se mogla jasno vidjeti struktura strukovnog kurikuluma i odnos među njegovim sastavnicama.** Posebice se to odnosi na objašnjenja o udjelima i međusobnim odnosima *općeobrazovnog, strukovnog i sektorskog* dijela kurikuluma. Takve se informacije mogu naći u Nacionalnom kurikulumu za strukovno obrazovanje iz 2018. no taj se dokument uopće ne spominje u odlukama o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta te modula općeobrazovnih predmeta stavljenima na javno savjetovanje, već se ti dokumenti pozivaju na Nacionalni okvirni kurikulum iz 2011. godine u kojemu takvih podataka nema. Ne postoje naznake o sektorskim kurikulumima koji su, prema *Metodologiji izrade sektorskog kurikuluma, strukovnog kurikuluma i kurikuluma ustanove za strukovno obrazovanje* (ASOO, 2021.) trebali činiti fazu III u izradi novih kurikuluma te prethoditi izradi strukovnih kurikuluma (faza IV.)
2. **Objašnjenja o funkciji pojedinih kurikuluma te dijelova kurikuluma su nedostatna.** Uvodna objašnjenja u *Odluci o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta* i u *Odluci o donošenju modula općeobrazovnih predmeta* su identična, a posebice nedostatna za module općeobrazovnih predmeta. Osobito zbunjuju tvrdnje poput „U pravilu nastava se izvodi modularno, što ne isključuje mogućnost povezivanja s nastavnim predmetima.“ koje se bez daljnjih objašnjenja učestalo ponavljaju ispod tablica s popisom izbornih strukovnih modula.
3. **Ističemo nesustavno i netransparentno korištenje ključnih termina. Posebice je nejasno što je modul jer se termin koristi za elemente kurikuluma koji nisu istovjetni po svojoj funkciji u kurikulumu niti su hijerarhijski izjednačeni.** Prvo, postoje *općeobrazovni, strukovni i izborni moduli* i u strukovnom i sektorskom dijelu kurikuluma, a njihov međusobni odnos nije dostatno objašnjen. Potom se termin *modul* koristi u *Odluci o donošenju modula općeobrazovnih predmeta* kako bi se opisale jedinice unutar pojedinih predmeta (primjerice *Biologija u struci* sadrži 8 modula, *Kemija u struci* 7 modula, *Povijest u struci* 14 modula), iako ti „moduli“ često više nalikuju predmetima,

cjelinama ili čak temama unutar predmeta. U tablicama s popisima izbornih strukovnih modula u strukovnim kurikulumima naziv *modul* se pak izjednačuje s *nastavnim predmetom*. Potom se u napomenama ispod tih tablica termin *modul* koristi kao isto značenje za „izborne dijelove“ koji nigdje nisu objašnjeni, a javljaju se i termini *izbornost* te *izabrana izbornost* unutar koje postoje i *dodatni izborni blokovi*. Evo kako taj segment izgleda u integralnom obliku (podebljani dijelovi su naši):

„Ponudeni su **izborni dijelovi/moduli**, ovisno o željama učenika, potrebama lokalne zajednice ili mogućnostima škole, učenici mogu **izabrati jednu od ponuđenih izbornosti**. Unutar **izabrane izbornosti**, ponudeni su **dodatni izborni blokovi** u ukupnom obujmu od 4 CSVET boda u jednoj školskoj godini. Kroz sve 4 školske godine u ukupnom obujmu od 16 CSVET bodova.“

Svi ovi problemi čine dokumente nejasnima i nekoherentnima, a proces reforme strukovnog školstva netransparentnim. Na taj se način onemogućuje primjereni doprinos zainteresirane javnosti izradi što kvalitetnijih dokumenata koje hrvatski učenici u strukovnim školama zaslužuju.

Osvrt na općeobrazovnu komponentu strukovnog kurikulumu, s posebnim naglaskom na Društveno-humanističko područje

Predviđenim promjenama u strukovnom obrazovanju, izuzev Hrvatskog jezika i Matematike, značajno se reducira satnica za druge općeobrazovne predmete u obaveznom dijelu kurikulumu. **Veoma smo zabrinuti zbog takve redukcije općeobrazovne komponente kurikulumu, a posebice njegove društveno-humanističke sastavnice.** To se dobro vidi iz popisa općeobrazovnih predmeta u kurikulumu koji je stavljen na javno savjetovanje. U te su predmete uključeni Hrvatski jezik (četiri godine učenja), strani jezici (Engleski/Njemački/Talijanski – četiri godine učenja), Matematika (četiri godine učenja), Tjelesna i zdravstvena kultura (četiri godine učenja), Povijest (samo treći razred), Geografija (samo četvrti razred), Katolički/pravoslavni/islamski vjeronauk ili Etika (četiri godine učenja). Evidentno je da učenici u prve dvije godine nemaju nijedan obavezni predmet koji bi im davao opća znanja o društvu i čovjeku u društvu. Etika je, naime, samo jedan manji dio onoga čime se bave društveno-humanističke znanosti, a ni taj predmet ne pohađaju svi učenici. To se najbolje vidi u usporedbi s gimnazijskim kurikulumom koji u obaveznom dijelu obuhvaća društveno-humanističke predmete poput Povijesti, Geografije, Filozofije, Politike i gospodarstva, Sociologije, Psihologije, koji su ujedno ključni predmeti za obradu međupredmetnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja. Još su u lošijoj poziciji učenici koji pohađaju vjeronauk jer u prve dvije godine nemaju nijedan predmet sekularnog karaktera u kojemu dobivaju pogled na svijet i društvo koji ne dolazi iz partikularnih religijskih perspektiva, dok u trećem i četvrtom razredu imaju povijest i geografiju u značajno reduciranom obliku.

Učenici strukovnih škola čine 70 posto učeničke srednjoškolske populacije te samim time većinu onih koji će u bliskoj budućnosti biti nositelji ne samo ekonomskoga, već i društvenog, političkog i kulturnog razvoja. Stoga im je potrebno srednjoškolsko obrazovanje koje omogućuje cjeloviti osobni i profesionalni razvoj te informiranu i angažiranu participaciju u društvu. Predmeti društveno-humanističkog područja u tome imaju nezamjenjivu ulogu jer stvaraju uvjete za razvoj socijalnih i građanskih kompetencija, kulturne svijesti i izražavanja te jačaju svijest o zajedničkim vrijednostima. S obzirom na psihofizički razvoj učenika,

jasno je da osnovnoškolski odgoj i obrazovanje može pružiti osnovna znanja o društvu, a tek srednjoškolska nastava omogućuje temeljitije upoznavanje složenih društvenih fenomena u prošlosti i sadašnjosti čije je razumijevanje neophodno za razvoj navedenih kompetencija.

Naša je analiza dvadesetak nasumice odabranih strukovnih kurikuluma pokazala da moduli općeobrazovnih predmeta **ne ispunjavaju funkciju nadopune kompetencija učenika iz osnovnog općeobrazovnog dijela. To posebice vrijedi za Društveno-humanističko područje koje je iznimno loše zastupljeno u izbornim modulima.** Nadalje, neki drugi moduli/predmeti koji bi po svom sadržaju logično pripadali modulima općeobrazovnih predmeta uvršteni su u kurikulumu kao strukovni moduli, što ukazuje na nedostatnu koordinaciju među radnim skupinama. Primjerice, moduli/predmeti *Povijesna obilježja Republike Hrvatske* i *Geografska obilježja Republike Hrvatske* u kurikulumu za stjecanje kvalifikacije upravno-poslovnog referenta nisu dio Povijesti u struci i Geografije u struci; podjednako, *Psihologija rada u željezničkom prometu* u kurikulumima za stjecanje kvalifikacija strojovođe i prometnika vlakova nije dio Psihologije u struci. Drugi su strukovni moduli/predmeti vrlo slični po svojem nazivlju pojedinim modulima općeobrazovnih predmeta, što pak otvara pitanja o usklađivanju nazivlja ili nepotrebnom dupliranju pojedinih modula/predmeta (primjerice, *Poslovni strani jezik* ili *Poslovno komuniciranje na stranom jeziku*). Ukupan broj strukovnih izbornih modula/predmeta nije poznat jer ne postoji dokument s popisom svih takvih modula koji bi bio ekvivalent Odluci o donošenju modula općeobrazovnih predmeta.

Zaključno: 1. Nejasni su kriteriji temeljem kojih su pojedini općeobrazovni moduli/predmeti uvršteni u strukovne kurikulume. 2. Nejasni su kriteriji temeljem kojih su neki moduli/predmeti označeni kao općeobrazovni, a drugi kao strukovni, iako je evidentno da i jedni i drugi razvijaju općeobrazovne kompetencije. 3. Slaba zastupljenost modula općeobrazovnih predmeta u strukovnom kurikulumu ukazuje na to da funkcija razvijanja općeobrazovnih kompetencija primarno pripada obaveznom općeobrazovnom, a ne strukovnom dijelu kurikuluma.

Na temelju svega navedenoga, **smatramo da u strukovnom kurikulumu treba osnažiti obaveznu općeobrazovnu komponentu kurikuluma, a posebice nastavu društveno-humanističkih predmeta te osigurati za općeobrazovni dio veću satnicu koja omogućuje ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda i razvoj kompetencija na razini primjerenoj za učenike srednjih škola. Predlažemo sljedeće izmjene općeobrazovnog dijela strukovnog kurikuluma:**

1. S obzirom na važnost reforme strukovnog obrazovanja, kao i na broj i obujam dokumenata stavljenih na javno savjetovanje, predlažemo produljenje trajanja javnog savjetovanja do kraja rujna.
2. Osigurati veći udio općeobrazovnih predmeta u ukupnom broju sati, posebice u prve dvije godine obrazovanja. Predlažemo podizanje tog udjela sa sadašnjih 20-25 posto na minimalno 30-35 posto na razini 4.1, te sa sadašnjih 40-45 posto na minimalno 50-55 posto na razini 4.2.
3. Osigurati da se i u prve dvije godine, u sklopu obaveznog općeobrazovnog dijela kurikuluma, na svim razinama (4.1 i 4.2) podučavaju predmeti društveno-humanističkog područja koji podupiru razvoj učeničkih socijalnih i građanskih kompetencija te kompetencija potrebnih za aktivnu participaciju u zajednici.

4. Alternativno, umjesto uvođenja novih društveno-humanističkih predmeta, predlažemo da se razmotri **moćnost produljenja nastave povijesti i geografije s jedne na dvije godine učenja, s kurikulumima prikladnima za razvoj takvih kompetencija.**

KOMENTARI NA PRIJEDLOG KURIKULA NASTAVNOG PREDMETA POVIJESTI ZA STRUKOVNE ŠKOLE

U nastavku ćemo se osvrnuti na *Kurikul nastavnog predmeta Povijest za strukovne škole u Republici Hrvatskoj na razinama 4.1 i 4.2* koji je sastavni dio *Odluke o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta*. Tim je kurikulumom predviđena jedna godina učenja povijesti s dva sata nastave tjedno (70 sati godišnje). U toj jednoj godini predviđeno je učenje hrvatske povijesti od 18. stoljeća do danas. Dosad se u četverogodišnjim strukovnim školama u pravilu učilo dvije godine povijesti te su učenici dobivali pregled svjetske i hrvatske povijesti od prapovijesti do danas. Već i ta kombinacija satnice i obujma gradiva nije omogućavala nadogradnju povijesnih znanja i vještina stečenih u osnovnoj školi u kojoj se povijest uči i podučava ukupno 280 sati (četiri godine učenja po dva sata tjedno). U predloženom kurikulumu evidentno je da se učenje povijesti u strukovnim školama reducira na polovicu dosadašnje satnice te se izostavljaju teme o europskoj i svjetskoj povijesti koje daju kontekst za temeljitije razumijevanje hrvatske povijesti. Zbog toga **nije moguće ostvariti zahtjev naveden u prijedlogu kurikuluma da se sadržaji povijesti u strukovnoj školi podučavaju „kao nadogradnja na temeljna znanja iz osnovne škole“**. Štoviše, tim prijedlogom predviđeno je učenje i podučavanje koje je na nižoj razini nego u osnovnoj školi, što je ponajprije evidentno u predviđenim ishodima (o tome više kasnije). Stoga smatramo da bi bilo nužno razmotriti mogućnost dodatne godine učenja povijesti, tim više što je Povijest jedini općeobrazovni predmet u obaveznom dijelu strukovnog kurikuluma kojim se posreduju znanja o društvu.

U prijedlogu kurikuluma povijesti koji je stavljen na javno savjetovanje postoji nekoliko problema, koji dijelom proizlaze i iz reducirane satnice. Držimo da najveći problem prijedloga predstavlja neusklađenost njegovih ključnih dijelova, ponajprije ishoda i sadržaja koji nisu dovoljno usklađeni s ciljevima, pristupima učenju i podučavanju te s vrednovanjem, kao i prevelik broj predviđenih tema. Dio tih problema proizlazi iz toga što su za strukovni kurikulum povijesti, koji predviđa jednu godinu učenja, preuzeta i prilagođena poglavlja *Kurikuluma nastavnoga predmeta Povijesti u osnovnim školama i gimnazijama* koji je rađen za ukupno osam godina učenja povijesti (četiri godine u osnovnoj školi te četiri godine u gimnaziji). Problemi su najočigledniji u preuzimanju organizacijske strukture, odnosno domena (poglavlje *C. Struktura – organizacijska područja predmetnoga kurikuluma/domene*), koje su se u, sada već četverogodišnjoj, primjeni kurikuluma u osnovnim školama i gimnazijama pokazale iznimno problematičnima. Drugi ključan problem predstavlja poglavlje *D. Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti* koje nije usklađeno s drugim poglavljima kurikuluma, ponajprije *A. Svrha i opis predmeta*, *B. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja*, *F. Učenje i poučavanje predmeta* i *G. Vrednovanje*. Po našoj procjeni, upravo poglavlje D zahtijeva najveću doradu, dok ostala poglavlja traže manje do srednje promjene. U nastavku se ove primjedbe razrađuju po poglavljima dokumenta.

A. Svrha i opis predmeta

Dijelovi poglavlja A. i poglavlje *D. Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti* nisu usklađeni. U posljednjem odlomku u poglavlju A referira se na aktivno građanstvo, održivi razvoj te ključne kompetencije za cjeloživotno obrazovanje, što nije vidljivo u ishodima i sadržajima predviđenima u poglavlju D. Držimo da bi ishodima i sadržajima kurikuluma povijesti trebalo više istaknuti kompetencije koje se navode u poglavlju A.

Postoje sintagme koje su nejasne: „očuvati osobni identitet“ (držimo da bi nastava povijesti trebala pomoći učenicima u izgradnji osobnih identiteta koji su višeslojni i promjenjivi); „očuvati nacionalni identitet“ (iako se ovaj koncept koristi kao samorazumljiv, radi se o kompleksnom konceptu kojemu se u znanosti pristupa iz različitih rakursa, a u javnosti postoje različita shvaćanja; stoga predlažemo da se ukratko objasni u bilješci).

U ovom dijelu postoji tvrdnja koja nije utemeljena u prijedlogu *Kurikuluma nastavnoga predmeta Povijesti u osnovnim školama i gimnazijama*: „Tijekom osnovnoškolskog obrazovanja učenici su razvili vještine potrebne za uporabu tehničkih koncepata predmeta Povijesti (vrijeme i prostor, uzroci i posljedice, kontinuiteti i promjene, rad s povijesnim izvorima, povijesna perspektiva te usporedba i sučeljavanje), koje su u prikladnom okviru primjenjive i u nastavi Povijesti u strukovnom obrazovanju.“ Nasuprot ovoj tvrdnji, u kurikulumu za osnovnu školu i gimnazije je razvijanje znanja i vještina potrebnih za uporabu ovih koncepata predviđeno tijekom *osam godina osnovnoškolskog i srednjoškolskog učenja povijesti*, a ne samo tijekom osnovnoškolskog obrazovanja, pri čemu se uzima u obzir psihofizički razvoj učenika. Budući da su ti koncepti esencijalni ne samo za razumijevanje povijesti, već i za upućeno i aktivno građanstvo, srednjoškolska nastava povijesti i u strukovnom obrazovanju treba omogućiti ne samo primjenu znanja i vještina stečenih u osnovnoj školi, nego i njihovu nužnu nadogradnju. Takvu orijentaciju treba iskazati ne samo u poglavlju A, već i u poglavlju C u kojemu se razmatraju „tehnički koncepti“ te u ishodima u poglavlju D (o čemu će više govora biti kasnije).

B. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja

Odgojno-obrazovni ciljevi predviđeni dokumentom bolje su utemeljeni u suvremenoj metodici nastave povijesti od ishoda i sadržaja predviđenih za njihovo ostvarivanje, no zbog te su neusklađenosti teško ostvarivi.

Terminologija korištena u ciljevima, kao i u cijelom dokumentu, treba biti jasna, sustavna i utemeljena u suvremenoj stručnoj literaturi. U cilju 3 se istovremeno govori o *povijesnim izvorima*, *povijesnom gradivu* i o *medijima*, u cilju 4 o *povijesnim tekstovima*, dok se poslije u opisu tehničkih koncepata koristi termin *povijesna vrela*. Te nejasnoće treba ukloniti, a terminologiju usustaviti. U cilju 6 kolokvijalni termin *kritičko razmišljanje* treba zamijeniti ispravnim stručnim terminom *kritičko mišljenje*. Napominjemo i da se u poglavlju F (Učenje i podučavanje) koristi termin *kritičko mišljenje* pa i u tom segmentu terminologiju treba usustaviti.

Pojedine ciljeve treba doraditi. U ciljevima 5 i 6 miješa se kognitivna i afektivna domena, što bi trebalo razlučiti. Primjerice, u cilju 6 “vještine kritičkog razmišljanja, rješavanja problema i vještine argumentiranja” odnose se na kognitivnu domenu, dok se ostale formulacije odnose na afektivnu domenu.

U ciljevima 1, 2 i 5 traži se povezivanje s europskim i svjetskim kontekstom, razmatranje svjetske kulturne baštine te razumijevanje raznolikosti i kulturnih identiteta u Europi i svijetu. To je teško ostvarivo budući da kurikulum zbog reducirane satnice u većini tema ne predviđa podučavanje europske i svjetske povijesti,

a količina sadržaja je takva da se postavlja pitanje mogu li se teme iz hrvatske povijesti obraditi u cijelosti, a kamoli u širem europskom i svjetskom kontekstu.

U pojedinim ciljevima postoje sintagme koje su nejasne ili nemaju smisla – primjerice, u cilju 2 “očuvanje hrvatskog jezika u cjelini”, u cilju 3 “sposobnost pristupa tradicionalnim i novim medijima”, u cilju 4 “istražuje i rješava problemska pitanja na temelju jasnih kriterija” (kojih?).

Formulacija u cilju 5 primjerenija je za ishod nego za cilj pa predlažemo da se taj cilj izostavi i ugradi u ishode u poglavlju D.

U ciljevima 6 i 7 navode se kompetencije za koje nije vidljivo kako ih kurikulum podržava. Cilj 7 u ovom obliku nije ostvariv u okviru nastave povijesti u školi. Predlažemo preoblikovanje: Stječe znanja i vještine koje omogućuju osobni razvoj te odgovorno djelovanje u zajednici.

O odabiru i nazivu pojedinih koncepata koji se navode u cilju 3 bit će više govora u dijelu *C. Struktura – organizacijska područja predmetnoga kurikulumu/domene*.

C. Struktura – organizacijska područja predmetnoga kurikulumu/domene

U kurikulumu su predviđena dva organizacijska načela – domene i tehnički koncepti pa je stoga tako i strukturiran naš komentar za ovo poglavlje.

Domene

U prijedlog strukovnog Kurikuluma povijesti integrirane su domene iz Kurikuluma povijesti za osnovne škole i gimnazije iz 2019. godine: Društvo, Ekonomija, Znanost i tehnologija, Politika, Filozofsko-religijsko-kulturno područje. U opisu domena se tvrdi da “Izvorište za ovakav pristup nalazi se u povijesnoj znanosti koja proučava prošlost u sklopu pet različitih područja ljudske djelatnosti, a to su: društveno, političko, znanstveno i tehnološko, ekonomsko i kulturno područje”. Ovdje valja istaknuti da subdiscipline ili grane historijske znanosti nisu ekvivalent domenama kurikulumu. U određivanju domena u kurikulumu primarno treba voditi računa o njihovom utjecaju na učenje i podučavanje. To nije učinjeno u ovom prijedlogu domena koji bespotrebno dijeli sadržaje koji pripadaju istoj cjelini na više područja te tako učenicima znatno otežava razumijevanje materije.

Ovakav se odabir domena u protekle četiri godine primjene kurikulumu u osnovnoj školi i gimnaziji pokazao izuzetno neproduktivnim i štetnim za kvalitetno učenje i podučavanje. Zato u strukovnom kurikulumu povijesti ne treba ponavljati iste pogreške koje su počinjene u kurikulumu za osnovnu školu i gimnaziju. O tome se više govori u primjedbama na poglavlje *D. Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti*. Ipak, smatramo potrebnim ukazati na to da se na iste probleme upozoravalo i na javnim savjetovanjima (u veljači i ožujku 2019.) prilikom donošenja *Kurikuluma nastavnoga predmeta Povijesti za osnovne škole i gimnazije* pa nije jasno zašto se u novim dokumentima ne ispravljaju materijalne i logičke pogreške te u stručnom pogledu problematična rješenja. Svjesni smo da prijedlog novih domena dovodi do neusklađenosti strukovnog kurikulumu s kurikulumom općeobrazovnih škola. Zato držimo da treba revidirati kurikulum za osnovnu školu i gimnaziju, posebice stoga što je već prošlo četiri godine od njegova

uvođenja, umjesto da se njegova loša rješenja ponavljaju kao okvir u novim kurikularnim dokumentima. O tome će biti više riječi u primjedbama na poglavlje D.

Tehnički koncepti

Uvođenje koncepata važna je metodička inovacija za nastavu povijesti koja je prisutna u suvremenoj stručnoj literaturi i novijim kurikulumima. Stoga pozdravljamo njihovo uključivanje u kurikulum povijesti, kako onaj za osnovnu školu i gimnaziju, tako i za strukovnu školu.

Kao što smo već napomenuli, terminologija korištena u dokumentu treba biti jasna, sustavna i utemeljena u suvremenoj stručnoj literaturi. Stoga ukazujemo na neke terminološke probleme u ovom dijelu dokumenta. U novijoj se literaturi ne koristi termin "tehnički koncepti" već se umjesto toga koriste termini "koncepti povijesnog mišljenja" ili "disciplinarni koncepti" (jer upućuju na koncepte koji su ključni za razumijevanje discipline). Termin „Rad s povijesnim izvorima“ nije prikladan jer upućuje na metode, postupke i procedure u radu s izvorima i istraživanju prošlosti, odnosno na proceduralno znanje (kao što stoji u opisu ekvivalentnog elementa vrednovanja u poglavlju G). Koncept pak podrazumijeva konceptualno znanje, što znači da bi naziv ovog koncepta trebao glasiti „Povijesni izvori“. Nadalje, u opisu ovog koncepta naizmjenice se i nesustavno koriste termini *povijesni izvori* i *povijesna vrela* pa predlažemo da se terminologija usustavi. Koncept usporedbe i sučeljavanja ne navodi se u stručnoj literaturi i inozemnim kurikulumima povijesti (za usporedbu, u pojedinim kurikulumima se spominju koncepti poput "sličnosti" i "razlike"), već se radi o pristupu podučavanju. Podjednako, svi ishodi koji upućuju na usporedbu u poglavlju D nisu u kategoriji konceptualnog znanja. **Posebice želimo naglasiti da u poglavlju D uopće nema ishoda koji se odnose bilo na tehničke/disciplinarne koncepte bilo na kategoriju konceptualnog znanja.** To svakako treba ispraviti. O tome će biti više riječi u komentarima na poglavlje D.

U ovom poglavlju se, osim koncepata drugog reda, spominju i koncepti prvog reda (*substantive concepts*). Prijedlog kurikulumuma ispravno ukazuje na te dvije vrste koncepata koje čine konceptualno znanje (koncepti prvog i drugog reda u starijoj terminologiji, odnosno *supstancijalni* i *disciplinarni koncepti* u novijoj terminologiji), no koncepte prvog reda/supstancijalne nakon toga više ne razmatra. To nije problem u ovom poglavlju koje se doista odnosi na tehničke/disciplinarne koncepte, ali čini određeni problem u definiranju ishoda te elemenata vrednovanja. Naime, jedan od tri elementa vrednovanja je *Konceptualno znanje*, no u objašnjenju tog elementa spominju se samo tehnički/disciplinarni koncepti. O tome više u analizi poglavlja F. Supstancijalne koncepte trebalo bi pak više istaknuti u ishodima i sadržajima.

Zaključno, iako bi se opisi koncepata mogli osuvremeniti, te iako se u literaturi i inozemnoj praksi koriste i neki drugi koncepti, odabir koncepata u prijedlogu je prihvatljiv jer povezuje i hrvatsku tradiciju podučavanja povijesti (koncepti vremena i prostora te uzroka i posljedica) i suvremenu metodičku literaturu (koncepti kontinuiteta i promjene, povijesne perspektive i povijesnih izvora). Što se tiče navodnog koncepta *usporedbe i sučeljavanja*, predlažemo da se izostavi iz popisa tehničkih/disciplinarnih koncepata. Budući da se ipak radi o pristupu podučavanju koji je važan za nastavu povijesti, smatramo da bi se na njega moglo ukazati u poglavlju F. *Učenje i podučavanje predmeta*.

D. ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI, SADRŽAJI I RAZINE USVOJENOSTI

U ovom smo poglavlju uočili tri skupine problema koje su povezane s organizacijom sadržaja po domenama, količinom i odabirom sadržaja te ishodima i razinama usvojenosti.

Organizacija sadržaja po domenama

Prijedlog kurikuluma zahtijeva striktnu diobu sadržaja po domenama, što se u nastavi povijesti u osnovnim školama i gimnazijama proteklih godina pokazalo veoma problematičnim. Pozitivno je što kurikulum pokriva različita područja ljudskog djelovanja u prošlosti jer je u starijim nastavnim planovima i programima dominirala politička povijest. No, striktna raspodjela sadržaja po domenama nema historiografskog utemeljenja te značajno otežava učeničko razumijevanje. Autori prijedloga kurikuluma povijesti za strukovne škole ispravno su konstatirali da sadržaji nastave povijesti „često povezuju više domena“. Također su pokušali predviđene teme poredati kronološkim redoslijedom te ih povezati s različitim domenama (referiramo na Vennov dijagram koji se, iako nije vidljiv, spominje u ovoj inačici kurikuluma, a postojao je u kurikulumu za stjecanje kvalifikacije *tehničar/tehničarka za 3D tehnologije*), no taj je pokušaj otvorio nove probleme jer značajan broj tema nije povezan sa svim pripadajućim domenama. Primjerice, tema 5. *Jezična, kulturna i nacionalna integracija hrvatskih zemalja u 19. stoljeću* svrstana je samo u Filozofsko-kulturno-religijsko područje, no njezini sadržaji neizostavno pripadaju i domenama Društvo i Politika. Podjednako, tema 15 *Hladni rat – blokovska podjela svijeta* svrstana je u domene Gospodarstvo i Društvo, iako njezini sadržaji primarno pripadaju domeni Politika, a zahvaćaju i domenu Znanost i tehnologija (npr. istraživanje svemira) te Filozofsko-religijsko-kulturno područje (npr. uloga kulture i religije u Hladnom ratu). Poput navedenih primjera, **sadržaji većine predviđenih tema zahvaćaju razne (pa i sve) domene, što dovodi u pitanje potrebu za raspoređivanjem sadržaja po domenama**. Kurikulumska rješenja trebaju omogućiti podučavanje različitih područja povijesti u njihovom međuodnosu.

Ukazujemo i na to da je pokušaj da se sadržaji istovremeno organiziraju po domenama i kronološki te da teme povezuju različite domene doveo do niza nelogičnosti. Njih posebno ima u posljednjem odlomku prije tablice u kojemu su izneseni zahtjevi koji se međusobno isključuju.

U ovom dijelu nastavnike se obvezuje na odabir dviju izbornih tema koje se predlažu kao “nadopuna propisanim ishodima”. Takva formulacija nije jasna, osobito stoga što se u sljedećoj rečenici navodi da nastavnici sami oblikuju odgojno-obrazovne ishode za izborne teme.

Odabir i raspored sadržaja i tema

Prijedlog strukovnog kurikuluma povijesti predviđa 37 obaveznih i dvije izborne teme za 70 sati nastave u jednoj godini učenja. To znači da se jednoj temi u prosjeku može posvetiti tek jedan ili (rjeđe) dva nastavna sata, iako su predviđene teme iznimno kompleksne. Toliki broj zahtjevnih tema nemoguće je s danom satnicom kvalitetno obraditi u jednoj godini učenja, a posebice ne na načelima aktivnog učenja koje prijedlog kurikuluma zastupa u poglavlju *F. Učenje i poučavanje predmeta*. Broj predviđenih tema ograničava nastavničku autonomiju te usmjerava nastavnike na tradicionalnu nastavu kojoj je u središtu predavanje sadržaja, a ne učenik i njegove potrebe. S obzirom na takvu količinu sadržaja, teme će se nužno obrađivati površinski, što je suprotno i zahtjevu da nastava povijesti u strukovnoj školi bude nadogradnja

nastavi povijesti u osnovnoj školi. Suprotno je i zahtjevima odgojno-obrazovnih ciljeva u poglavlju B. ovog dokumenta u kojima se traži razvoj kritičkog mišljenja, a ono podrazumijeva dubinsko proučavanje sadržaja.

U prijedlogu kurikuluma predviđeno je podučavanje hrvatske povijesti od kraja 18. stoljeća do suvremenosti. Jasno je da broj tema treba ograničiti, no baš zato potrebno je posvetiti osobitu pažnju odabiru tema i sadržaja koji su važni za razumijevanje suvremenosti i aktivno građanstvo (što je posebice istaknuto u poglavlju A). To primjerice znači tumačenje hrvatske povijesti u regionalnom, europskom i globalnom kontekstu ili poznavanje kulture baštine koja obuhvaća sva razdoblja povijesti od prapovijesti do suvremenog doba (s obzirom na turističku orijentaciju hrvatskog gospodarstva). Također je važno voditi računa o sadržajima i temama kojima je moguće ostvariti svrhu i odgojno-obrazovne ciljeve, primjerice razvoj ključnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje. Bilo bi također potrebno dodati teme i sadržaje koji bi bolje posredovali svrhu učenja povijesti izraženu u poglavlju A. Svjesni smo da su mogućnosti ostvarenja svih tih zahtjeva u samo jednoj godini učenja predmeta ograničene, što ponovo postavlja pitanje primjerenosti predviđene satnice.

Na temelju navedenoga, držimo potrebnim: a) smanjiti broj tema kako bi se omogućilo dubinsko učenje primjereno uzrastu učenika srednje škole, b) odabrati teme koje omogućuju ostvarivanje svrhe i odgojno-obrazovnih ciljeva učenja predmeta, c) razmotriti mogućnost povećanja satnice za predmet Povijest. Uz pretpostavku da se povijest uči i podučava samo jednu godinu, te uzimajući u obzir sadašnju orijentaciju prijedloga kurikuluma, teme bi mogle izgledati ovako (ovo je samo primjer kojim želimo ilustrirati izneseno, a ne alternativni prijedlog tema): 1. Hrvatska povijesna i kulturna baština od prapovijesti do danas; 2. Procesi oblikovanja hrvatske nacije u europskom i svjetskom kontekstu (od kraja 18. stoljeća do danas); 3. Hrvatsko povijesno iskustvo u 20. stoljeću u europskom i svjetskom kontekstu (1914./18. - 1990.); 4. Holokaust (kao jedinstveni fenomen u europskoj i hrvatskoj povijesti, od ranih pojava antijudaizma i antisemitizma do kraja Drugog svjetskog rata); 5. Stvaranje hrvatske države, Domovinski rat i suvremeno hrvatsko društvo; 6. Tema iz lokalne/zavičajne povijesti po izboru nastavnika i učenika. Uz pretpostavku postojanja još jedne godine učenja predmeta, mogli bi se intenzivnije uključiti i sadržaji koji povezuju predmet Povijest s međupredmetnom temom Građanski odgoj i obrazovanje, a koji se odnose na razvoj ljudskih prava, demokracije te političkih sustava i institucija u prošlosti i sadašnjosti. Taj prijedlog bi mogao izgledati ovako:

PRVA GODINA UČENJA:

1. Sapiens
2. Hrvatska povijesna i kulturna baština od prapovijesti do danas
3. Od antičke do suvremene demokracije
4. Razvoj političkih sustava, institucija i ideologija modernoga i suvremenog doba
5. Invencija ljudskih prava
6. Izborna tema / Istraživačka tema ili projekt / Tema iz lokalne, odnosno zavičajne povijesti po izboru nastavnika i učenika

DRUGA GODINA UČENJA:

7. Procesi oblikovanja hrvatske nacije u europskom i svjetskom kontekstu (od kraja 18. stoljeća do danas)
8. Svijet u 20. i 21. stoljeću – ključni procesi
9. Hrvatsko povijesno iskustvo u 20. stoljeću (1914./18. - 1990.)
10. Holokaust (kao jedinstveni fenomen u europskoj i hrvatskoj povijesti, od ranih pojava antijudaizma i antisemitizma do kraja Drugog svjetskog rata);
11. Stvaranje hrvatske države, Domovinski rat i suvremeno hrvatsko društvo;
12. Izborna tema / Istraživačka tema ili projekt / Tema iz lokalne, odnosno zavičajne povijesti po izboru nastavnika i učenika.

Autori prijedloga strukovnog kurikuluma povijesti s pravom su preporučili da predviđene teme treba podučavati kronološkim redoslijedom, što je jedno od uvriježenih načela u organizaciji sadržaja. No, ukazujemo na to da ta preporuka nije dosljedno primijenjena u rasporedu tema. Ponajviše je riječ o tematskim cjelinama III., IV. i V. u kojima se odustalo od kronološkog načela. Primjerice, u tematskoj cjelini III., nakon obrade totalitarnih režima u međuraću (tema 14) slijedi obrada poslijeratnog razdoblja, a ne Drugog svjetskog rata koji se obrađuje tek u tematskoj cjelini V. Zbog toga se učenje i podučavanje o Holokaustu i ostalim zločinima u Drugom svjetskom ratu (tematska cjelina IV.) obrađuje *prije* obrade Drugog svjetskog rata, što otežava učenje ove zahtjevne i osjetljive teme. Predlažemo da se raspored tema kronološki uredi.

Držimo da popis predloženih izbornih tema treba iz temelja revidirati, pod uvjetom da je uopće potrebno kurikulumom predlagati i izborne teme; ako pak one služe samo kao ilustracija, takvi se primjeri mogu navesti i u poglavlju E. Učenje i podučavanje. U sadašnjem popisu postoji niz problema i nelogičnosti. **Velik broj izbornih tema odnosi se na starija povijesna razdoblja čije podučavanje nije predviđeno kurikulumom pa ne mogu biti – kao što se konstatira u tekstu dokumenta – nadopuna ishodima koji se direktno odnose na novija razdoblja. Drugo, pitanje je ima li u 70 nastavnih sati, uz 37 obaveznih tema, uopće vremena još i za obradu izbornih tema. Držimo da nema te smatramo da ovakav koncept u kojemu se de facto propisuju nastavne jedinice, a ne teme, nije održiv.**

Treće, niz predloženih tema je problematičan na različite načine. Primjerice, u predloženoj izbornoj temi u domeni E *Postmodernizam u Hrvatskoj – umjetnost u službi države ili pojedinca*, nije jasno kako su povezana dva dijela naslova. Naime, u većem dijelu 20. stoljeća prevladavala je modernistička paradigma, a nije jasno ni zašto bi se postmodernističkoj umjetnosti nametala takva dilema. Naslovi tema *Globalizacijski procesi i hrvatsko društvo* (domena A), *Aktualna pitanja i izazovi u suvremenim globalnim odnosima* (domena D) ili *Hrvatska u kontekstu suvremenih kriza* (domena D) su toliko općeniti da nije jasno što se točno predlaže za obradu. Naslovi pojedinih tema su nelogični. Primjerice, u temi *Hrvati i Habsburgovci do oslobođenja od Osmanlija* (domena D) nije jasno bavi li se tema odnosom Hrvata i Habsburgovaca ili Hrvatima i Habsburgovcima u vrijeme osmanlijskih osvajanja. Dodatno, sintagma „Habsburgovci do oslobođenja od Osmanlija“ nije smisljena. Na sličan način, u temi *Gospodarski modeli i strategije* nije jasno što su „gospodarske strategije“, a u temi *Kolonije – preduvjet gospodarske moći?* nejasna je dilema koja se postavlja u naslovu te zašto se ograničuje samo na gospodarsku moć. Za još neke teme nije jasno zašto su ograničene samo na jednu domenu. Primjerice, *Pojava i razvoj potrošačkog*

društva je u domeni B. Ekonomija, a kao što naslov govori ona svakako pripada i domeni A. Društvo. Podjednako, iz naslova teme *Putovanja i otkrića novih svjetova* nije jasno zašto bi ona pripadala samo domeni C. Znanost i tehnologija. Za neke teme nije jasno zašto su ograničene samo na starija razdoblja, primjerice *Umjetnost u službi vladara kroz povijest* u domeni E (zašto samo u službi vladara, a ne i npr. totalitarnih vođa pa i demokratski izabranih vođa tijekom 20. i 21. stoljeća?). Konačno, predviđene su i teme za koje je upitno jesu li nastavnici povijesti kvalificirani da ih stručno razlože, primjerice *Hrvatska na pragu industrije 4.0.*

Ishodi

Sljedeći krucijalni problem su prenisko postavljeni odgojno-obrazovni ishodi koji ne omogućuju kognitivni razvoj učenika primjeren stupnju srednjoškolskog obrazovanja. U prijedlogu kurikuluma s pravom se naglašava da se nastavni sadržaji povijesti u strukovnoj školi poučavaju „kao nadogradnja na temeljna znanja iz osnovne škole“. No, predviđeni ishodi su većinom na razinama prepoznavanja i reprodukcije činjeničnog znanja koja je neprimjerena za srednjoškolski stupanj obrazovanja. To se očituje u dominantnim glagolima i sintagmama poput "navodi", "opisuje", "prepoznaje", "objašnjava", „ilustrira primjerima“. Štoviše, ishodi predviđeni strukovnim kurikulumom na znatno su nižoj razini od ishoda u kurikulumu povijesti za osnovnu školu. Stoga ne stoji ni tvrdnja u poglavlju *F. Učenje i poučavanje predmeta* da su ishodi postavljeni tako da „vode dubljem razumijevanju novije i suvremene hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu“.

Drugi je problem u tome što su ishodi definirani u poglavlju D u nesuglasju s postavkama ostalih poglavlja dokumenta, ponajprije poglavlja *B. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i podučavanja* te *F. Učenje i poučavanje predmeta* u kojima je predviđeno aktivno, istraživačko i problemsko učenje, formativno vrednovanje te razvoj kritičkog mišljenja. U nesuglasju su i s elementima vrednovanja (Činjenično znanje, Konceptualno znanje, Proceduralno znanje) koji su predviđeni u poglavlju *G. Vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda*. Ishodi su gotovo u potpunosti orijentirani na činjenično znanje. Da ilustriramo ovu tvrdnju, nije svako spominjanje uzroka, promjene i usporedbe u ishodima (drugi koncepti se čak ni ne spominju u ishodima) automatski konceptualno znanje. Konceptualno znanje znači izravno podučavanje o *konceptu* i odgovara, primjerice, na pitanje *Što je uzrok?*. Takvih ishoda u poglavlju D nema. Ishod kojim se traži objašnjavanje uzroka Domovinskog rata primarno spada u kategoriju činjeničnog znanja jer se bavi konkretnim povijesnim događajem. Podjednako, nema nijednog ishoda koji izravno upućuje na učenje metoda, postupaka i procedura u radu s izvorima i istraživanju prošlosti, odnosno na proceduralno znanje.

Takva orijentacija ishoda najvjerojatnije proizlazi iz toga što je u hrvatskim nastavnim planovima i programima povijesti sve donedavno fokus bio na sadržajima podučavanja koji su se navodili u obliku natuknica, bez uputa o učenju koje se očekuje od učenika. Ishodi pak proizlaze iz drugačijeg pristupa učenju i podučavanju koje je usmjereno na učenika i učenička postignuća. No, u prijedlogu kurikuluma povijesti forma ishoda koristi se samo da bi se prepričali sadržaji (odnosno činjenično znanje), što je rezultiralo izostankom ishoda koji se odnose na razvoj vještina, tehničkih/disciplinarnih koncepata i općenito konceptualnog znanja, kao i procedura i metoda koje su sastavni dio proceduralnog znanja. To

upućuje na neusklađenost ključnih dijelova kurikuluma (ciljeva i ishoda, načina učenja i podučavanja te vrednovanja) te dovodi u pitanje funkcionalnost nastavnog procesa.

Također smo primijetili da ishodi sustavno *ne* referiraju na cjelokupno razdoblje koje je kurikulumom predviđeno za obradu (od kraja 18. stoljeća do suvremenosti). Primjerice, u domeni A. Društvo ishod referira na razdoblje od prosvjetiteljstva do modernog doba. Budući da kraj modernog i početak suvremenog doba obično određujemo krajem Prvog svjetskog rata, ovako oblikovani ishod isključuje podučavanje o društvenom razvoju u 20. i 21. stoljeću. Predlažemo „od prosvjetiteljstva do modernog i suvremenog doba“. U domeni B. Gospodarstvo ishod referira na razdoblje od 18. do 20. stoljeća, što isključuje 21. stoljeće. U domeni C. Znanost i tehnologija ishod referira na period od 19. do 21. stoljeća, što isključuje 18. stoljeće, iako se na to stoljeće referira u razradi ishoda. Ishod i razradu ishoda treba uskladiti. U domeni D. Politika, prvim ishodom obuhvaćeno je razdoblje od 19. do 21. stoljeća, što ponovo isključuje 18. stoljeće (primjerice, teme poput prosvijećenog apsolutizma). Drugi ishod odnosi se na totalitarne režime u 20. stoljeću, no takvih ima i u 21. stoljeću, npr. Sjeverna Koreja; osim ispravka vremenske odrednice predložili bismo da se ishod proširi i na autoritarne režime 20. i 21. stoljeća jer se ovako isključuje djelovanje autoritarnih režima koji su utjecali na hrvatsku povijest tijekom tog razdoblja. U ishodu u domeni E. Filozofsko-religijsko-kulturno područje obuhvaćeno je samo 19. i 20. stoljeće, čime su izostavljeni sadržaji iz 18. i 21. stoljeća.

Konačno, u oblikovanju ishoda treba izbjegavati unošenje emotivnog jezika i kvalifikacija (primjerice, „zločinačko djelovanje totalitarnih režima“; također usporedi: „obrazlaže ulogu i *postupke* totalitarnog režima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj vezano uz holokaust, rasne zakone te progone na nacionalnoj, vjerskoj i političkoj osnovi; izdvaja *zločinačke postupke* komunističkog režima u Hrvatskoj krajem Drugog svjetskog rata i u poraću“). Kurikulumom se ne bi trebale izražavati političke i ideološke preferencije autora.

F. Učenje i poučavanje predmeta

Ovo je poglavlje najčvršće utemeljeno u suvremenim pristupima učenju i podučavanju (povijesti). No, osnovni je problem u tome što je ovo poglavlje u očiglednom raskoraku s poglavljem *D. Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti* koje čini jezgru dokumenta. Navodimo nekoliko primjera koji pokazuju diskrepanciju između ovih dvaju poglavlja.

U poglavlju F predviđa se suradničko učenje i učenje temeljeno na učeničkim aktivnostima. Uz udžbenik, predviđa se korištenje raznovrsnih izvora za učenje („zbirke izvora, povijesni atlasi, slijepe karte, reprodukcije, povijesne replike, časopisi, fotografije, filmovi, audio materijali, digitalni izvori (internetske stranice, časopisi, alati, arhivi, zbirke, repozitoriji znanja) i dr.“). Preporuča se učenje izvan škole „u baštinskim ustanovama (muzejima, arhivima, galerijama, knjižnicama i sl.), na različitim drugim lokalitetima u sklopu terenske nastave, školskih izleta i ekskurzija“. S obzirom na sve to, potrebno je ponovo podsjetiti da je strukovnim kurikulumom predviđena samo jedna godina učenja povijesti te da je za 70 školskih sati predviđeno 39 iznimno kompleksnih tema koje se teško mogu pokriti izravnim podučavanjem i metodom izlaganja. Nasuprot, suradničko učenje, kao i učenje koje se bazira na aktivnostima učenika, zahtijeva puno više vremena od izravnog podučavanja, kojeg u ovako postavljenom

kurikulumu naprosto nema. Korištenje raznovrsnih izvora za učenje bilo bi svakako poželjno, no teško je zamislivo iz istih razloga koji su prethodno spomenuti.

Nadalje, nastavnika se upućuje na razvoj učeničkog kritičkog mišljenja temeljenog na radu s povijesnim izvorima. Kritičko mišljenje zahtijeva primjenu kompleksnih kognitivnih procesa te dubinsko poznavanje teme, no teško je zamisliti da će, s obzirom na omjer broja tema i broja sati, na nastavi biti vremena za rad s povijesnim izvorima na tim razinama. No, razvoj kritičkog mišljenja svakako treba u većoj mjeri ugraditi u kurikulum povijesti jer je neophodan ne samo za ostvarenje svrhe i ciljeva nastave povijesti već i za aktivno i odgovorno djelovanje u zajednici, u čemu kritičko razumijevanje povijesti ima važnu ulogu.

Zaključno, način na koji su oblikovani ishodi, kao i predviđen broj tema u poglavlju D, potkopava načela aktivnog učenja na kojemu se temelji poglavlje F pa i svi kurikularni dokumenti od 2010. nadalje.

G. Vrednovanje

Kao i poglavlje F, i ovo poglavlje upućuje na suvremene pristupe vrednovanju, poput formativnog vrednovanja čija je temeljna svrha poticanje i usmjeravanje učenja. **Ključan problem ovog poglavlja leži u neusklađenosti s ostalim dijelovima kurikuluma, posebice neusklađenosti elemenata vrednovanja i odgojno-obrazovnih ishoda.** Predviđeni elementi vrednovanja proizlaze iz revidirane Bloomove taksonomije: Činjenično znanje („poznavanje i razumijevanje događaja, procesa i pojava, temeljnih kronoloških odrednica, osnova korištenja povijesnih i zemljopisnih karata te korištenje odgovarajuće povijesne terminologije“), Konceptualno znanje („poznavanje, korištenje i razumijevanje tehničkih koncepata kao okvira za tumačenje i razumijevanje prošlih događaja, procesa i pojava“) i Proceduralno znanje („poznavanje i primjena odgovarajućih metoda, postupaka i procedura u radu s povijesnim izvorima te u istraživanju prošlosti“).

Opisi elemenata vrednovanja su prikladni u slučaju Činjeničnog i Proceduralnog znanja, no tek dijelom u opisu Konceptualnog znanja. U tom se opisu spominju samo tehnički/disciplinarni koncepti, no konceptualno znanje podrazumijeva i supstancijalne koncepte (o čemu je bilo više riječi u razmatranju poglavlja C). Dvije su mogućnosti usklađivanja naziva i opisa: 1. U opis se može uključiti supstancijalne koncepte te tako do neke mjere promijeniti fokus ovog elementa vrednovanja. 2. Naziv se može prilagoditi opisu (primjerice, naziv primjereniji sadašnjem opisu bio bi *Poznavanje i primjena koncepata povijesnog mišljenja/disciplinarnih koncepata*).

U poglavlju G traži se da zaključna ocjena iskazuje „ukupnu usvojenost ishoda učenja“ te da „proizlazi iz sva tri elementa vrednovanja“ koji su „jednako vrijedni“. Ovi se zahtjevi međusobno isključuju jer je u ishodima zastupljen samo jedan element vrednovanja (Činjenično znanje) a, kao što je već ukazano u komentarima na poglavlje D, nema ishoda koji upućuju na konceptualno i proceduralno znanje.

Zaključak

Zaključno, prijedlog kurikuluma nastavnoga predmeta povijesti zahtijeva temeljitiju doradu u poglavlju D. *Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti.* Ostali dijelovi dokumenta zahtijevaju doradu

manjeg (poglavlja A, F, G) do srednjeg obujma (poglavlje B). Veću doradu zahtijeva i poglavlje C. *Struktura – organizacijska područja predmetnoga kurikulum/ domene* zbog toga što se organizacija sadržaja po domenama pokazala neproduktivnom i štetnom. Smatramo da bi novi dokument trebalo graditi na drugačijim domenama, a uočeni problemi trebaju biti poticaj za evaluaciju i reviziju postojećeg kurikulum za osnovnu školu i gimnaziju, umjesto da se njegova neuspjela rješenja preuzimaju u nove kurikularne dokumente.

OSVRT NA ODLUKU O DONOŠENJU MODULA OPĆEOBRAZOVNIH PREDMETA U STRUKOVNIM ŠKOLAMA

U svibnju 2024. na javna savjetovanja stavljene su *Odluka o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta u srednjim strukovnim školama na razinama 4.1. i 4.2.* i *Odluka o donošenju modula općeobrazovnih predmeta u srednjim strukovnim školama na razinama 4.1 i 4.2.* U ovom prilogu očitujemo se o *Odluci o donošenju modula općeobrazovnih predmeta* te posebice o modulima pridruženima nastavnome predmetu Povijest pod skupnim nazivom *Povijest u struci*, no upućujemo i na naše očitovanje o *Odluci o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta* jer su ta dva segmenta reforme strukovnog obrazovanja neodvojiva.

Prije svega želimo upozoriti na temeljne nejasnoće vezane uz svrhu, položaj i status predloženih općeobrazovnih modula. **Trenutačno ne postoji dokument na javnom savjetovanju u kojemu bi se mogla jasno vidjeti struktura strukovnog kurikulumu i odnos među njegovim sastavnicama.** Posebice se to odnosi na objašnjenja o udjelima i međusobnim odnosima *općeobrazovnog, strukovnog i sektorskog* dijela kurikulumu. Takve se informacije mogu naći u Nacionalnom kurikulumu za strukovno obrazovanje iz 2018. no taj se dokument uopće ne spominje u odlukama o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta te modula općeobrazovnih predmeta, već se ti dokumenti pozivaju na Nacionalni okvirni kurikulum iz 2011. godine u kojemu takvih podataka nema. Ne postoje naznake o sektorskim kurikulumima koji su, prema *Metodologiji izrade sektorskog kurikulumu, strukovnog kurikulumu i kurikulumu ustanove za strukovno obrazovanje* (ASOO, 2021.) trebali činiti fazu III u izradi novih kurikulumu te prethoditi izradi strukovnih kurikulumu (faza IV.)

Objašnjenja o funkciji pojedinih kurikulumu te dijelova kurikulumu su nedostatna. Uvodna objašnjenja u *Odluci o donošenju kurikula općeobrazovnih predmeta* i u *Odluci o donošenju modula općeobrazovnih predmeta* su identična, a posebice nedostatna za module općeobrazovnih predmeta. Osobito zbunjuju tvrdnje poput „U pravilu nastava se izvodi modularno, što ne isključuje mogućnost povezivanja s nastavnim predmetima.“ koje se bez daljnjih objašnjenja učestalo ponavljaju ispod tablica s popisom izbornih strukovnih modula.

Posebice ističemo nesustavno i netransparentno korištenje ključnih termina. Naročito je nejasno što je modul jer se termin koristi za elemente kurikulumu koji nisu istovjetni po svojoj funkciji u kurikulumu niti su hijerarhijski izjednačeni. Prvo, postoje *općeobrazovni, strukovni i izborni moduli* i u strukovnom i sektorskom dijelu kurikulumu, a njihov međusobni odnos nije dostatno objašnjen. Potom se termin *modul* koristi u *Odluci o donošenju modula općeobrazovnih predmeta* kako bi se opisale jedinice unutar pojedinih predmeta (primjerice *Biologija u struci* sadrži 8 modula, *Kemija u struci* 7 modula, *Povijest u struci* 14 modula), iako ti „moduli“ često više nalikuju predmetima, cjelinama ili čak temama unutar predmeta. U tablicama s popisima izbornih strukovnih modula u strukovnim kurikulumima naziv *modul* se pak izjednačuje s *nastavnim predmetom*. Potom se u napomenama ispod tih tablica termin *modul* koristi kao istoznačnica za „izborne dijelove“ koji nigdje nisu objašnjeni, a javljaju se i termini *izbornost* te *izabrana izbornost* unutar koje postoje i *dodatni izborni blokovi*. Evo kako taj segment izgleda u integralnom obliku (podebljani dijelovi su naši):

„Ponuđeni su **izborni dijelovi/moduli**, ovisno o željama učenika, potrebama lokalne zajednice ili mogućnostima škole, učenici mogu **izabrati jednu od ponuđenih izbornosti**. Unutar **izabrane izbornosti**,

ponuđeni su **dodatni izborni blokovi** u ukupnom obujmu od 4 CSVET boda u jednoj školskoj godini. Kroz sve 4 školske godine u ukupnom obujmu od 16 CSVET bodova.“

Posebice zabrinjava način na koji se provodi proces javnog savjetovanja u postupku reforme strukovnog školstva. **Nije jasno zbog čega su moduli općeobrazovnih predmeta stavljeni na javno savjetovanje istovremeno sa strukovnim kurikulumima za pojedina zanimanja u kojima su već odabrani kako strukovni tako općeobrazovni moduli o kojima se javnost tek treba očitovati.** Ovime se isključuje mogućnost promjena u *Odluci o donošenju modula općeobrazovnih predmeta*, čime se obesmišljava ideja javnog savjetovanja.

Naša je analiza dvadesetak nasumice odabranih strukovnih kurikuluma pokazala da moduli općeobrazovnih predmeta **ne ispunjavaju funkciju nadopune kompetencija učenika iz osnovnog općeobrazovnog dijela. To posebice vrijedi za Društveno-humanističko područje koje je iznimno loše zastupljeno u izbornim modulima.** Nadalje, neki drugi moduli/predmeti koji bi po svom sadržaju logično pripadali modulima općeobrazovnih predmeta uvršteni su u kurikulume kao strukovni moduli, što ukazuje na nedostatnu koordinaciju među radnim skupinama. Primjerice, moduli/predmeti *Povijesna obilježja Republike Hrvatske* i *Geografska obilježja Republike Hrvatske* u kurikulumu za stjecanje kvalifikacije upravno-poslovnog referenta nisu dio Povijesti u struci i Geografije u struci; podjednako, *Psihologija rada u željezničkom prometu* u kurikulumima za stjecanje kvalifikacija strojovođe i prometnika vlakova nije dio Psihologije u struci. Drugi su strukovni moduli/predmeti vrlo slični po svojem nazivlju pojedinim modulima općeobrazovnih predmeta, što pak otvara pitanja o usklađivanju nazivlja ili nepotrebnom dupliranju pojedinih modula/predmeta (primjerice, *Poslovni strani jezik* ili *Poslovno komuniciranje na stranom jeziku*). Ukupan broj strukovnih izbornih modula/predmeta nije poznat jer ne postoji dokument s popisom svih takvih modula koji bi bio ekvivalent *Odluci o donošenju modula općeobrazovnih predmeta*.

Zaključno: 1. Nejasni su kriteriji temeljem kojih su pojedini općeobrazovni moduli/predmeti uvršteni u strukovne kurikulume. 2. Nejasni su kriteriji temeljem kojih su neki moduli/predmeti označeni kao općeobrazovni, a drugi kao strukovni, iako je evidentno da i jedni i drugi razvijaju općeobrazovne kompetencije. 3. Slaba zastupljenost modula općeobrazovnih predmeta u strukovnom kurikulumu ukazuje na to da funkcija razvijanja općeobrazovnih kompetencija primarno pripada obaveznom općeobrazovnom, a ne strukovnom dijelu kurikuluma.

Svi ovi problemi čine dokumente nejasnima i nekoherentnima, a proces reforme strukovnog školstva netransparentnim. Na taj se način onemogućuje primjereni doprinos zainteresirane javnosti izradi što kvalitetnijih dokumenata koje hrvatski učenici u strukovnim školama zaslužuju.

OSVRT NA MODULE „POVIJEST U STRUCI“

Kada je riječ o modulima od kojih se sastoji *Povijest u struci*, **želimo upozoriti na njihovu neujednačenost, materijalne pogreške i metodički neprihvatljiva rješenja**. Iako svi nose isti broj CSVET-a (2), broj tema, kao i ključnih pojmova, značajno varira od modula do modula. Pojedini moduli (2, 5, 6, 13) imaju između 30 i 70 ključnih pojmova, što je neprimjereno modulu koji se prema broju CSVET-a može podučavati maksimalno jedan sat tjedno. Moduli su i vrlo različito fokusirani – neki se odnose na povijest pojedinih struka, neki prije spadaju u područje građanskog odgoja i obrazovanja, dok su neki općeg karaktera. Razrada pojedinih modula pokazuje da je upitna i njihova historiografska utemeljenost.

Potrebno je svakako ispraviti *materijalne pogreške i anakronizme*. Primjerice, koncept „aktivnog građanina“ koji se spominje u modulu 1 je suvremenog podrijetla i ne može se primijeniti na starija povijesna razdoblja. Želimo upozoriti i na *metodički neprihvatljive neusklađenosti ishoda učenja s razinom „dobar“ te između ishoda i vrednovanja*. U većini modula (1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14) zapaženo je da su ishodi učenja na razini usvojenosti „dobar“ viši od razine samog ishoda. Primjerice, u takvim se ishodima traži da učenici „nabroje“, a za razinu dobar predviđeno je da „analiziraju“. Ishod treba ukazivati na najvišu razinu na kojoj se očekuje njegovo usvajanje, pa bi sukladno tome razina usvojenosti „dobar“ trebala sugerirati nižu razinu usvojenosti. Konfuziji pridonosi i to što razina „dobar“ nigdje nije jasno definirana, što je naročito evidentno u usporedbi s načinom na koji je stupnjevano vrednovanje. Primjerice, u modulu 2 *Arhitektura kroz povijest*, u ishodu se traži da učenici *nabroje* najvažnija djela hrvatske arhitekture od antike do najnovijeg doba, što ukazuje na to da se odgojno-obrazovnim ishodom predviđa bazična razina upamćivanja kojoj nije potrebno ni razumijevanje. No, za razinu „dobar“ traži se da učenici *analiziraju* najvažnija djela hrvatske arhitekture u njihovom povijesnom (vremenskom) i europskom (prostornom) kontekstu, što sugerira puno više i kompleksniju razinu usvojenosti ishoda te postavlja pitanje kako bi taj ishod glasio na izvrsnoj razini usvojenosti. Potom se u prijedlogu načina vrednovanja traži rad koji „pokazuje visoku razinu samostalnog razmišljanja“ i „temeljitu analizu“, što nikako nije usklađeno s razinom koju pretpostavlja temeljni ishod. Konačno, dok se za temeljne odgojno-obrazovne ishode navodi samo nedefinirana razina ostvarenosti ishoda „dobar“, za vrednovanje se navode tri razine ostvarenosti („ostvareno izvrsno“, „ostvareno djelomično“ i „ostvareno nepotpuno“) od kojih se nijedna terminološki ne podudara s razinom ostvarenosti „dobar“.

Prijedlozi prilagodbe vrednovanja za učenike s poteškoćama, uglavnom temeljeni na zadacima objektivnog tipa, su suvišni jer svaka takva prilagodba treba biti individualizirana i vršiti se u skladu s konkretnim poteškoćama pojedinog učenika.

Zbog svih uočenih problema, držimo da je prije usvajanja *Odluke o donošenju modula općeobrazovnih predmeta* nužno osigurati stručnu recenziju modula *Povijest u struci*, kako s historiografskog, tako i s metodičkog gledišta.